

ПОЕТИЧЕСКАТА ЖЪТВА НА КОНСТАНТИН МИЛАДИНОВ

Емил Георгиев

Възрожденската поезия, която ни възхищава с дълбоката обич, превръщаща участва на народа в собствена участ на поета, и с благородното усилие родният народ да придобие всичко онова, което ще го постави между културните народи, има в лицето на Константин Миладинов един от своите по-скромни представители. Тоя факт, освен че придава нов чар на свидните образи и крупното дело на двамата стружки братя възрожденци, още ги и допълня, като подчертава и изтъква някои техни страни.

Константин Миладинов отпечатва в периода от 1858 до 1861 г. около 15 стихотворения в периодичните издания „Български книжици“, „Братски труд“ и „Дунавски лебед“. Доколкото не съществува единен литературен език, поетът ги създава на родния си диалект. Обладаващ поетически дар и вдъхновение, той е в състояние да споектизира преживявания и настроения, да рисува и изрази сравнително живо, и вълнуващо онова, което обича и ненавижда. А деепът на оная епоха е подвластен на дълбоки преживявания и на богати с обществена значимост събития, той има наистина какво да обича и какво да ненавижда.

Поезията на Константин Миладинов разкрива като своя основна черта органическата си свързаност с националния литературен процес. Поезията на родния език, която възникваше в епохата, за да получи своята висота, трябваше да пие жизнени сокове от народнопесенната стихия. Народи, които нямат богата традиция от постижения на майстори на поетическото слово, закономерно се обръщат към народното си песенно творчество, когато създават модерната си поезия. Фолклоризмът става неин ранен и необходим етап. Тоя етап обикновено е свързан със събирането и издаването на фолклора. Константин Миладинов, който заедно с брат си Димитър събира песенното богатство в недрата на своя народ, като отбелязва при това — разбира се, ведно с брат си Димитър — най-високия връх на фолклоризма на Възраждането, не можеше и като поет да не се подчини на стихията на фолклора, на фолклоризма. Език, стих, стил, образи, мотиви на народното песенно творчество го държат като свой пленник, народнопесенната стихия става, така да се каже, негова съдба на поет.

Константин Миладинов е един от тези поети на възникващата национална литература, които преди Ботев най-вече усвоиха народнопесенната стихия. Но неговото творчество представя ранен етап на поетическия фолклоризъм. Фолклорната поетика у него е в твърде суров вид. Народнопесенната стихия го държи напълно, той не проявява по-енергичен стремеж да излезе от нея. Тепърва Ботев ще транспонира фолклорната поетика на висок естетически

лад, ще я превърне във висш творчески принцип. Константин Миладинов заема място в движението към височината, на която се издига Ботев, при това, изхождайки от народното песенно творчество, той стърчи над съчинителите на т. нар. „даскалска поезия“. Съвременник на Раковски и споделящ много неговии идеи, той не гледа на народното песенно творчество като на мъртва „старица“, а се потопява в неговата стихия като в жива вода, която е в състояние сама да дава живот.

Народното песенно творчество се прелива непосредствено в поезията на романтизма. Константин Миладинов е поет романтик. В една сравнително ранна епоха той е изкусен от програмата на романтизма. Срещаме се с нея, особено изразително заявена в стихотворението му „Ш у п е л к а“. Поетът, научен от дете да си прави свирки, иска да си направи сега — като поет — свирка („шупелка“), с която да свири сред китната, тъй любима на романтиците природа, както го учи сърцето:

Сега що ми е най-мило
дружка да имам шупелка,
да найда място високо
под хладна сенка дъбова:
пред мене поле широко,
под нозе рече да тече,
над глава ветър да шуми
и я на дъба навален,
да свири со шупелката,
как ке ме учи сърцето.

В поезията на Българското възраждане Любен Каравелов, Петко Славейков и Райко Жинзифов създадоха образа на гусларя, съответно гъдуларя, като имаха за образец Шевченковия кобзар. Техният гуслар „свири“, „пее“ и „разказва“ за народни тегла и е народен будител. Константин Миладинов не прокламира велегласно своята социална и национална програма. Той заявява, че иска да създава поезия, която иззира от сърцето. Както е известно, сърцето е законодател на романтичната поезия: то не само се свива и пулсира от разнообразни преживявания, от обич и омраза, от гняв и светъл порив, а и най-вярно може да определи кое е добро, кое е хубаво.

Казах, Миладинов не прокламира велегласно социална и национална програма. Неговите образи и картини обаче имат сравнително твърде ярък народностен колорит. Това впрочем е характерно за славянските романтици, собствено за южнославянските и западнославянските романтици. Те свързват литературното творчество с участието на народа, животът на народа става източник за тяхното вдъхновение. И родината — като земя и природа, като люлка на етническо своеобразие и арена на освободителни борби, като история, настояще и бъдеще.

Така в едно от най-хубавите си стихотворения „Б и с е р а“ Миладинов извежда образа на обикновената девойка от народа. Стихотворението не е дълго, но поетът е успял да изрази целия си възторг от нея. Без описания, без възклицания, с едно разгърнато сравнение, при което мома Бисера надхвърля блясъка на бисера, чието име носи, Миладинов изгражда една възторжена песен, в която красотата е възпята „в движение“, по естетическата номенклатура на автора на „Лаокоон“. Ето цялото стихотворение:

Б И С Е Р А

Бисеро моме, Бисеро,
що носиш бисер на гърло?
Твоето гърло хубаво
и от дробнаго бисера
хиляда пъти побело.

Бисеро моме, Бисеро,
защо со бисер покриваш
твоео гърло хубаво?
Я неку бисер да бацам,
тук сакам твоето гърло.

Бисеро моме, Бисеро,
за кого нижеш бисерот?
За кого готвиш дарове?
Я дароге бисер не сакам
тук сакам мома Бисера.

И не само девойката от народа се вестява пред нас с целия си чар. Изведен с хубавата песен, тоя чар утвърждава в една епоха на национален гнет националното изобщо.

Славянските романтици утвърждават народното, като рисуват народни обичаи и даваг път на народната вяра. Познатя е баладата „Романтичност“ на Адам Мицкевич, където се отстояват правата на народните обичаи и вяра. Миладинов написва и публикува стихотворение „С к ъ р с т и“, което има за обект народния обред м о л б а з а д ъ ж д. Картината на сушата, която предшествува обреда, има допирни точки със забележителните Яворови стихотворения „На нивата“ и „Градупка“. На ранния поет не може да се отрече нито чувство за трагичното, нито вярно око и пластичен рисунък, за да го създаде. Обредът е получил съществените си черти, между които като най-жива се налага народността. Радостта поради чутата молба е изразена все така живо и пълно и трябва да се отбележи, че тя е радост преди всичко на сиромасите:

Земя жедна се изкѣпи вода. . .
сиромаси ми се зарадваха.

Характерен за народното творчество и за романтизма жанр е баладата. Константин Миладинов я познава така добре от песните, които чува около себе си. И се обръща към нея, и същевременно към народната митология, към образа на самовилата, който толкова ще вълнува по-късно българските поети. Баладата „П о б р а т и м с т в о“ е твърде близка до народните балади за самовили. Но се отличава от тях по това, че поетът се отъждествява с младия юнак, който се среща със самовилата, и сам разказва за надсвирването и надиграването и за побратимяването си с нея. Тоя субективен момент повишава живостта на стиховете и лирическото въздействие на жанра.

Поетът романтик е най-често лирик, който умее да изрази своите чувства и настроения. Миладинов е такъв поет, за което говори стихотворението „Д у м а н е“. Лирическият „размисъл“ е превърнат в песен -- в песен на покрусена младост. Младостта има защо да бъде покрусена — тя мъчно би могла да процъфти в условията на робството.

Лирическият „размисъл“ получава типичен романтичен израз в стихотворението „На слънцето“: авторът говори на слънцето и го моли да прогони мъглите, които го обгръщат отвсякъде. Днес темата на стихотворението може да се стори банална, но за епохата тя е нова. Една вълнуваща искреност ни отвежда към душевното състояние на интелегента на поробения народ от епохата.

Най-съществено място във възрожденската поезия заема обичта към отечеството. За него възрожденският поет мисли винаги и особено в далечна чужбина, където прекарва самотен и бедствуващ, най-вече като емигрант. Ако в „Шупелка“, „Бисера“, „Гълъбче“, „Побратимство“ и т. н. обичта към отечеството извиква в съзнанието на Константин Миладинов скъпи образи, родеещи се с образите на народната песен, за да населят поетическия му свят, в стихотворението „Т ъ г а п о ю г“ тая обич се превръща в сърдечна

болка, родината мами като мираж, ражда се непреодолим копнеж по нея и обичта, миражът и копнежът се възплъщават с поетическия арсенал на общочовешката книжовна поезия.

Поетическото чувство на Миладинов достига в това стихотворение своя връх. Мисълта за родината е изразена естествено, картините, които тя поражда, са живи и релефни, копнежът по нея се възплъщава в ясен образ. И като добавим един ритъм, който увлича в истинска поетическа стихия, ще получим пълната представа за това действително постижение на възрожденската поезия.

Още първата строфа ни въвежда енергично в разтревоженото от мисълта за отечеството и копнежа по него душевно състояние на поета:

Орелски криля как да си метнех
и в наши страни да си прелетнех!
На наши места я да си идам,
да видам Стамбол, Кукуш да видам,
да видам дали слънце и тамо
мрачно огрева, како и вамо.

Особена конкретност получава студената, неприветлива чужбина, в която поетът пребивава:

Овде е мрачно и мрак ме обвива
и тъмна мъгла земя покрива;
мразове и снегове и пепелници
силни ветрища и виелици,
около мъгли и мразове земни,
а в гърди студ и мисли темни.

Копнежът по родината може би ще погуби поета, но той е непреодолим. И поетът, потеглящ за родината, го възплъщава в подходящи стихове, като продължава като в една градация, носена от отбелязания по-горе ритъм, да набелязва все по-скъпите светини:

Не, я не можах овде да седам,
не, я не можах мразове да гледам!
Дайте ми криле я да си метнам
и в наши страни да си прелетнам,
на наши места я да си идам,
да видам Охрид, Струга да видам.

Копнежът поражда накрай едва ли не непостижима за епохата визия на чудния роден край, изградена с цялото съдържание на душа, пламтяща само от един огън — любовта към родната земя, в която — но това е върховен за епохата поетичен момент! — и смъртта е сладка болка:

Тамо зората грее душата
и слънце светло зайдва в гората;
тамо дарбите природна сила
со всяка разкош ги разтурила:
бистро езеро гледаш белее
или от ветър синьо темнее;
поле погледнеш или планина,
сега божева е хубавина.
Тамо по сърце в кавал да свирам,
слънце да зайдва, я да умирам.

Възрожденският поет не остава при скръбното чувство, при копнежа, при визията. Неволята и борбата на народа присъствуват в неговия поетичен мир и ту по-слабо, ту по-силно го тревожат, търсят израз, чакат своя час. Неволята на народа ражда най-напред съчувствието. Поетите от типа на Константин Миладинов въвеждат в поезията клетници, на които съчувствуват. Константин Миладинов очертава образа на сирачето в едноименно стихотво-

рение — „С и р а ч е“, за да оплаче една клетническа участ. Тая участ буди съчувствие преди всичко с жестоката експлоатация, на която е подложено клетото сираче. Поетът използва при възсъздаването на неговата участ изповедта и постига с това значителна лирическа развълнуваност.

Сираче малко сеяло
и една песна пеляло:
Къде се чудо видело
седем години во село
да сея, жъна и потя
и от моята работа
до зрънце да се изхаби,
от чужди да се разграби. . .

Гнетът и произволът, които владеят в отечеството, не оставят поета и при съчувствието, а го карат да търси изхода в борбата. Малката поема „Е г ю п т и н д е л и я“ призовава народа да обедини силите си за борба.

Егюптин делия иде в „гяурско“ село, за да бъде нагостен от раите. Поетът е очертал образа му и пряко, но го оставя да се характеризира повече сам, с речите си. В селото е дошъл да се нагости и прослави. Тук той говори:

„Ей ви бре, гяури,
слушайте, каури,
на гозба ви ида,
сакам я да вида
как чекате гости. . .
Коня нахранете
и мене сгответе
кокошка печена,
на ръжен въртена,
и люта ракия,
за да се напия,
и погача нека
бидит бела, мека. . .“

Героят се препоръчва сам за даня и страшен делия:

„Яска сум даня
и страшен делия;
ако се разлюта,
я много не кютя,
беса, горя, сеча
на ръжен ви печа. . .“

В селото се намират в момента само жените, мъжете са на полето. Пред жените неканеният гостенин е страшен, но когато идат мъжете, повикани от едно „моме умно“, той побягва.

Миладинов е съумял да предаде промяната у своя герой достатъчно драстично и с чувство за хумор. От страшен „делия“ героят му се превръща в жалък страхливец:

Делията скочи
с разпалени очи. . .
Но как виде тамо
вилите на ramo,
треската го стресе. . .
Фаца по планине,
за да не загине
(коня забогаги).
Опинци искина
по пуста планина. . .
Сопни, падни, стани,
со руби издрани.
Бега що ми бега,
ето ми го сега.

Врази как отбегна,
до жена си легна:-
„Жено, завал жено,
сърце уплашено,
юнащина правам,
за да се прославам,
а после се стегам
и що можа бегам!“

Макар и романтик, възрожденският поет се обръща и към поезията, в която вземат превес съвременните обществени проблеми и конфликти. Константин Миладинов, деец на т. нар. черковна борба редом с брат си Димитър, изпълнен с неукротима ненавист към фанариотите, не можеше да не даде израз на тая ненавист и в поезията си. Сред неговите ръкописи остава голямото стихотворение „Грък владика на българите“.

В разгара на черковната борба Константин Миладинов е нарисувал в него целия отворителен лик на владиката-фанариот. Предоставил му е сам да разкрие себе си в една цинична изповед, отправена към българското му общество. Цинизмът му се изявява още в самото обръщане към българите:

Абре Болгари, големи глави. . .
Абре Болгари, най-прости хора. . .

И призовавайки онези, които гонят гръцките владии, да видели „кои са криви, кои са прави“, той смъква маската си на народен пастир, за да се покаже — с един монолог в духа на френския революционен поет Беранже — като герой на алчността, на угнетяването, на безскрупулността. Между неговите подвизи са изредени и такива като унищожението на българските книги и заличаването на българската история.

Мрачният герой си позволява да бъде цинично откровен, защото въпреки пробуждането си българите — „от Дунава до Бело море“ — нищо не са постигнали, той пак властвува над тях:

Сите от еднош се разбудихте;
това на харно не ни мириса;
но ако станяхте, що направихте?
пак я владика над глави ви виса.

И от Дунав до Бело море
народно сейте сегде учене
и велегласно секой говоре
какво от нази търпите мъчене.

Право да кажа, това нас плаши;
но пак над главите я сол ви трия,
да ни са живи срествата наши,
тия работят, ако я спия. . .

Не само идейно, но и формално поезията на Константин Миладинов се включва в традициите на възрожденската ни литература. Например стихотворението „Б и с е р а“ е написано в най-често срещания в народната ни поезия размер — осемсричен с 3 акцентни върха и цезура след петата сричка, т. е. в същия размер, който Христо Ботев е употребил в „На прощаване“ и „Хайдутите“. Стихотворението „Тъга за юг“ е изградено с 10-сричен размер с 4 акцентни върха и цезура след петата сричка, т. е. в същия размер, в който Ботев е написал „Хаджи Димитър“. Сравни:

Орелски крѣля как да си метнех
и в наши страни да си прелѣтнех

Жив е той, жив е!... Там на Балкана
потънал в кърви, лежи и пъшка...

Поетическата жътва на Константин Миладинов не може да бъде голяма поради преждевременната му смърт. Нашият анализ обаче, струва ни се, показва, че колкото и да са малко, останените стихотворения се включват здраво в литературния процес на Възраждането. Те очертават една амплитуда, която обгръща неговото съществено идейно-емоционално богатство. Особено звено в тоя процес е техният фолклоризъм. Той е етап към великата синтеза, извършена от Христо Ботев. Константин Миладинов разкрива и завидна за епохата сръчност на стихотворец, която също може да се смята за звено в художественото развитие на българския народ.